Erik Ekker & Hans Roosendaal

De uitgever is meer dan ooit nodig

Op het Internet is iedere auteur zijn eigen uitgever... en exploiteert dus zijn auteursrechten zelf. Deze stelling krijgt toenemende aandacht bij wetenschappelijke auteurs én bibliothecarissen. Iedere bezoeker van het Internet wordt getroffen door de schijnbaar onbeperkte mogelijkheden van dit nieuwe medium en laat zijn fantasie de vrije loop. De distributie van informatie lijkt bijzaak te worden. Zou men zijn auteursrechten dan niet beter zelf exploiteren? Deze stelling vraagt allereerst om een analyse van het wetenschappelijk communicatieproces.

Dichotomie

'Auteurs willen meer publiceren, lezers willen minder lezen'. Deze uitspraak geeft de dichotomie tussen auteur en lezer in dit proces beknopt weer. De lezer van wetenschappelijke informatie wordt in toenemende mate overstelpt met aanbod. Hij wordt meer dan ooit gedwongen zich te beperken tot wat relevant is (en deze relevantie wordt specifieker door verdergaande specialisatie); hij wil het op het juiste moment lezen; en bovendien wil hij geen relevante informatie missen.
De aanbieder van wetenschappelijke informatie, de wetenschapper, anderzijds, is erbij gebaat dat zijn bijdrage de relevante lezersgroep bereikt en dat zijn publicatie door het overaanbod niet over het hoofd wordt gezien. Hij wil bovendien een gelijke kans in de internationale wetenschappelijke jungle en dus een eerlijke, onafhankelijke en kwalitatief relevante beoordeling van zijn onderzoeksresultaten. Snelle en brede distributie moeten bewerkstelligen dat zijn publicatie het beoogde effect sorteert.
Samenvattend: de auteur heeft behoefte aan snelle en brede distributie en de lezer aan snelle en toegankelijke beschikbaarheid van een relevante selectie. Voor beiden is dat voorwaarde om hun prestatie en maatschappelijke positie te kunnen verbeteren. Voor de wetenschappelijk auteur bestaat die prestatie, anders dan bij zijn literaire collega, niet in het schrijven van een exploiteerbare publicatie, maar in de verspreiding en erkenning van zijn onderzoeksresultaten.

Mr. E. Ekker is legal director bij Reed Elsevier in Amsterdam. Dr. Hans E. Roosendaal is verbonden aan de Group Publishing Strategy and Planning van Elsevier Science BV te Amsterdam.

Is iedere auteur op het Internet zijn eigen uitgever?

Het wetenschappelijke tijdschrift komt voort uit de geleerde genootschappen, die in de zeventiende eeuw tot grote bloei kwamen. De wetenschappelijke communicatie is sindsdien enorm in omvang toegenomen, en wordt heden ten dage grotendeels beheerst door de commerciële uitgeverij. Biedt het Internet de wetenschap de mogelijkheid het publiceren weer met succes in eigen hand te nemen? De mening van een uitgever en die van de bibliothecaris.

Intermediair

Door de geconstateerde dichotomie tussen auteur en lezer is dit geen proces dat door de auteur zelf kan worden verzorgd. Het proces vraagt dus om een intermediair. Noch het Internet noch toepassing van de meest geavanceerde informatietechnologie brengt daar verandering in. Daarmee is de stelling op zich al betwist.
Een goed functionerende intermediair tussen wetenschapper en lezer heeft de volgende voor de hand liggende taken. Het wereldwijd traceren van relevant onderzoek; de organisatie van het selectieproces, onder meer via het verzorgen van een gekwalificeerde en neutrale 'peer review'; het verschaffen van een relevant en doelgericht verspreidingskader; het bevorderen van de toegankelijkheid en kenbaarheid van relevante informatie, onderzoeksresultaten en auteurs; en last but not least perfectionering van de compilatie en distributie, en daarmee van het wetenschappelijk archief.
Bij dit alles staat neutraliteit en objectiviteit voorop, zowel ten opzichte van de herkomst als wat betreft de ontsluiting van de onderzoeksresultaten, en is construc-

tieve selectie aan de bron efficiënter dan restrictieve selectie aan de kraan, bij de lezer.

Wie?

Een volgende vraag is wie die intermediaire rol zou moeten vervullen en of dat niet ook een goed georganiseerde bibliotheek zou kunnen zijn. Dat zou kunnen, mits het een bibliotheek betreft zonder binding aan de belangen van onderzoeksinstituten of wetenschappers, met een mondiaal karakter, met honderden zo niet duizenden gekwalificeerde medewerkers om het proces in al zijn aspecten efficiënt te kunnen begeleiden en optimaliseren, en met voldoende eigen (dus ongebonden) financiële middelen om de noodzakelijke hoge investeringen in onder andere technologie te kunnen financieren. Zo'n bibliotheek is een uitgever. Althans, als ze ook beschikt over de jarenlange ervaring en expertise waarover de toonaangevende mondiale wetenschappelijke en (gelukkig) Nederlandse uitgeverijen beschikken. Het Internet maakt van bovengenoemde functies hooguit de fysieke distributie gemakkelijker, maar zelfs wat dat betreft wordt inmiddels onderkend dat wat eenvoudig lijkt het doorgaans nog niet is.

Auteursrecht

Het auteursrecht speelt bij dit alles een belangrijke, maar niet te overschatten rol. Voor de wetenschappelijk auteur is het auteursrecht voornamelijk waarborg voor de kenbaarheid van zijn auteurschap en van zijn bijdrage aan de wetenschap. Dit recht om blijvend als de auteur van de publicatie te worden ge- en erkend, is onoverdraagbaar – maar daarop kan ook buiten het auteursrecht een beroep worden gedaan. Het belang van de auteur bij de economische elementen van het auteursrecht, dus bij de exploitatie van het artikel, is beperkt. Zijn economische belangen bij de wetenschappelijke onderzoeksresultaten worden niet primair door het auteursrecht op de publicatie gewaarborgd. Voorzover dat wel het geval is, heeft de auteur baat bij handhaving door een sterke uitgever. Voor de uitgever/intermediair dient het auteursrecht ter bescherming van zijn prestatie, waarvan we het belang hierboven hebben aan getoond. In dit opzicht wordt echter in toenemende mate meer verwacht van technologische oplossingen.
Samenvattend: het wetenschappelijk communicatieproces heeft meer dan ooit de uitgever nodig, en diens exploitatie van het auteursrecht dient de auteur en de wetenschap.

Bas Savenije

De bibliotheek als uitgever

De ontwikkelingen in de informatietechnologie hebben ingrijpende gevolgen voor de zogenaamde informatieketen. Het paradoxale is dat, terwijl de informatie in hoeveelheid bijna explosief toeneemt, de informatieketen zelf implodeert.
Wil dit zeggen dat bibliotheken verdwijnen? Of, om een andere interessante partij te noemen, dat uitgevers verdwijnen? Deze vragen zijn eigenlijk niet relevant. Immers, de traditionele, duidelijke verdeling van functies in de informatieketen ligt niet langer voor de hand. De rol van bibliotheek of uitgever is niet langer vanzelfsprekend. Wel relevant is hoe deze partijen zullen inspelen op de implosie van de informatieketen.

Kwaliteitscertificering en distributie

In de gang van producent naar consument van informatie was de meerwaarde van de uitgevers met name gelegen in de kwaliteitscertificering en de distributie en die van de bibliotheek in ontsluiting, beschikbaarstelling en gebruikersondersteuning.
Het is niet eenvoudig te voorspellen welke nieuwe stabiele situatie zal uitkristalliseren ten gevolge van de technologische ontwikkelingen. Eenvoudiger is het de overgangssituatie te analyseren. Ik wil dat hier doen voor het wetenschappelijke tijdschrift, een medium waar de vernieuwing zich relatief snel voltrekt.
Hoe verhouden de 'specialismen' van uitgever en bibliotheek zich in dit verband? Uitgevers beweren wel eens dat de traditionele bibliotheekfuncties ontsluiting, beschikbaarstelling en gebruikersondersteuning binnen hun bereik komen. Dat zou best kunnen. Voor de bibliotheek is een andere vraag echter veel boeiender: waarom zouden bibliotheken de kwaliteitscertificering en de distributie niet voor hun rekening kunnen nemen? Distributie was in het verleden een sterk risicodragende activiteit, enigszins branchevreemd voor de traditionele bibliotheek. De distributie van elektronische informatie is echter veel minder risicodragend.